

IVANČICE U BRNA - STAVEBNĚ HISTORICKÝ PRŮZKUM STARÉ RADNICE

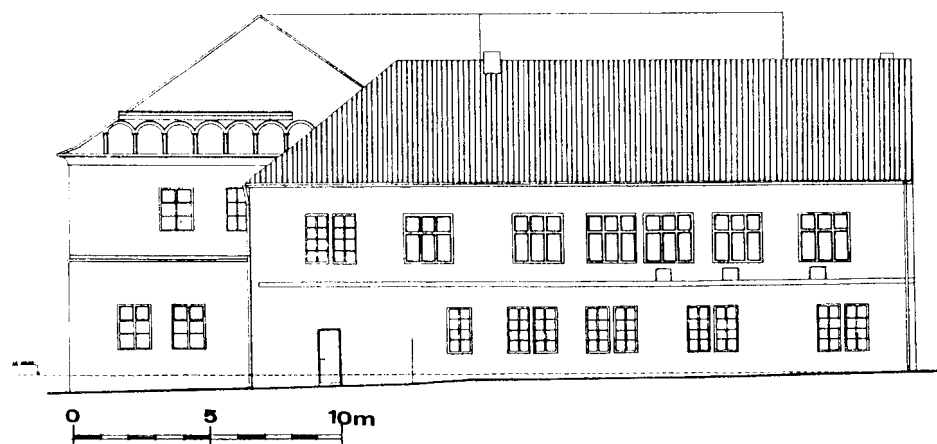
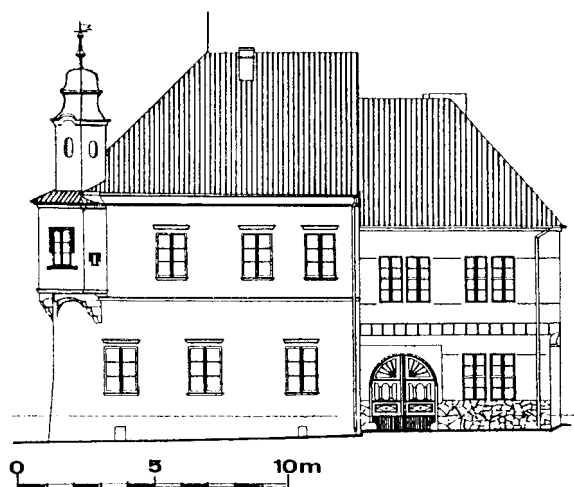
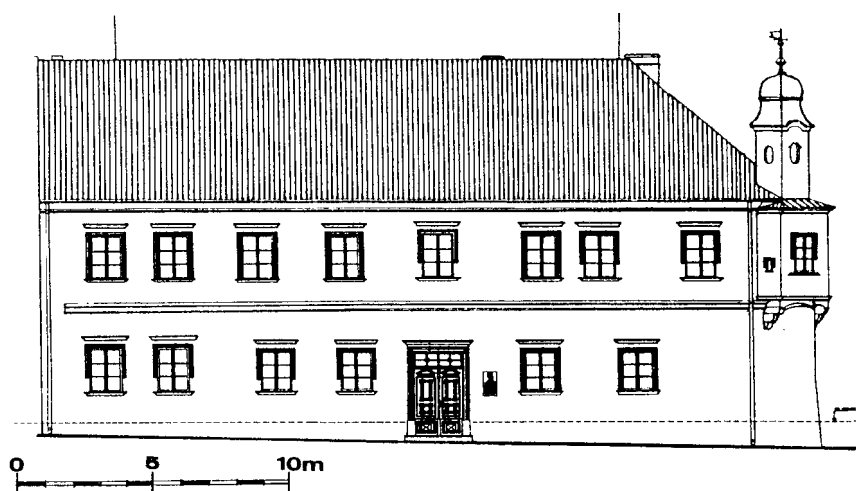
FRANTIŠEK KAŠIČKA

Architektonicky a památkově prvořadý objekt bývalé ivančické radnice čp. 4-5, spojený se jménem Alfonse Muchy,¹⁾ vyžaduje uvážlivou rehabilitaci svého interiéru i exteriéru. Ty byly znehodnoceny řadou účelových přístaveb a vestaveb, dlouhodobě zanedbanou údržbou a ne zcela vhodným využitím. Záměr, který tu předpokládal zřídit Památník malíře Alfonse Muchy s výstavními sály a doprovodným zařízením včetně knihovny, by umožnil v plné míře zhodnotit všechny historické prostory a detaily v hlavní budově s tím, že pro přidružené provozy a příslušenství by bylo možno vyhradit architektonicky méně významné části dispozice domu zadního.

Představa základních architektonických a provozních úprav historických objektů vycházela ze stavebně historického průzkumu a vyhodnocení, v detailu zčásti doplněného následnými průzkumy hloubkovými a restaurátorskými. Slibně se rozvíjející rekonstrukce objektů byla však, bohužel, v posledních letech utlumena, zejména po úmrtí malířova syna Jiřího, který byl hnacím motorem celé akce. Nicméně stavebně historický průzkum konstrukcí bývalé radnice, prováděný tady počátkem devadesátých let,²⁾ přinesl řadu nových

1) Rodný domek Alfonse Muchy, zbořený r. 1910, byl součástí širšího areálu staré radnice. Tvořilo jej jednopatrové stavení s vězením a bytem vězeňského dozorce, kde otec malíře působil.

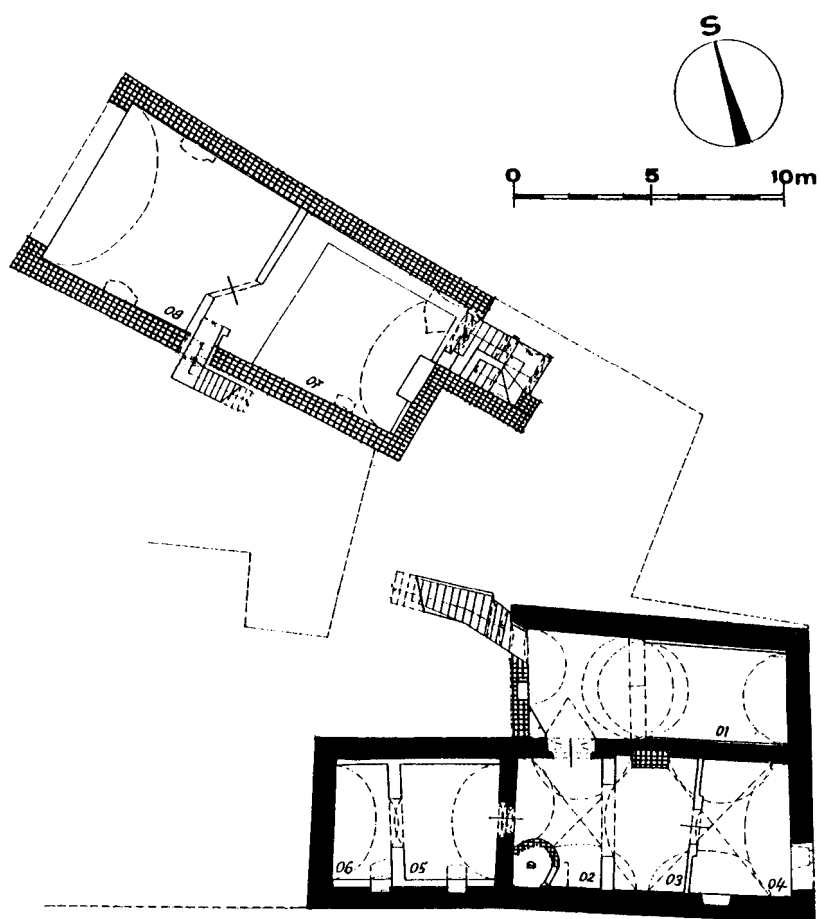
2) Stavebně historický průzkum objektů byl proveden v SÚRPMO, 1991, odpovědný zpracovatel ing. arch. F. Kašíčka, archivní prameny - dr. M. Ebel.



Obr. 1: Jižní průčelí - dnešní stav.

Obr. 2: Východní průčelí před otevřením původního vstupního otvoru.

Obr. 3: Severní průčelí s fragmentem nadstřešní atiky.



Obr. 4: Půdorys sklepů ve stavebně historické analýze (černě značeno zdivo gotické, mřížkovane renesanční, ostatní - mladší).

zjištění ke stavebnímu vývoji objektu a k jeho proměnám a zůstává nadále základním podkladem pro současné i budoucí stavební aktivity v tomto cenném souboru.

Soubor staré radnice je situován v pohledově exponované poloze na severním boku náměstí. Jeho půdorysná skladba dosud prozrazuje původ ze dvou samostatných objektů, natočení severního křídla (čp. 5) uchovává patrně navíc směr staré cesty, zaniklé po vymezení hrazeného města. Oba, později opět oddělené díly jsou jednopatrové, překryté sedlovými střechami, půdorysně posunutě. Hlavní objekt (čp. 4) obsahoval v čelním dílu rozlehlý mázhauz, nad nímž se v patře nalézala velká radní síň. Oba prostory byly dodatečně rozděleny několika příčkami. Za těmito prostory navazuje mírně se rozšiřující dvourakt. Zadní křídlo je rovněž v přední části poněkud rozšířené s bývalým průjezdem na dvůr; hlouběji navazuje šikmo orientované křídlo budovy, které bylo původně jednotraktové.

Podélnou frontu, obrácenou k náměstí a na nároží opatřenou arkýřem, člení v přízemí a v 1. patře okna, rámovaná zčásti původními kamennými a zčásti pouze omítkovými ostěními. Původní raně renesanční ostění se od mladších odlišují i tím, že se jejich profilace v dolních třetinách zalamuje. V přízemí jsou to ostění čtyř oken odleva, profilované výžlabky, oblouny a ozuby. V patře zjišťujeme původní renesanční ostění pouze tři - nad novo-

dobým pravoúhlým vstupním portálem a u dvou oken v sousedství nárožního arkýře. Známý pravoúhlý nárožní arkýřek podpírá dvojice trojdílných kamenných krakorců. Na jednom z nich se dochoval vytesaný městský znak (tři korbely) a důležitý letopočet doby výstavby 1544. Čelo arkýře je otevřeno jedním oknem v renesančním kamenném ostění, v nadpraží s dalším malým znakem města Ivančic. Drobná okénka v bocích arkýře mají ostění profilovaná přetínávacími pruty. Nad profilovanou hlavní římsou, která obíhá celé vnější průčelí budovy, se zvedá nad arkýřem užší hranolová věžička, krytá oplechovanou cibulovou bání s makovicí a korouhvičkou. Čelní (východní) průčelí domu má již okna bez rámování, stejně tak i krátké průčelí severní, nad nímž se však dochoval významný úsek renesanční architektury bývalé radnice - plný spodní díl vysoké atiky, členěný slepou arkádou, kterou nesou štíhlé polopilířky s vykrojenými hranami a deskovými hlavicemi. Cihelné zdivo atiky

pokrývají zbytky hladkých omítek.

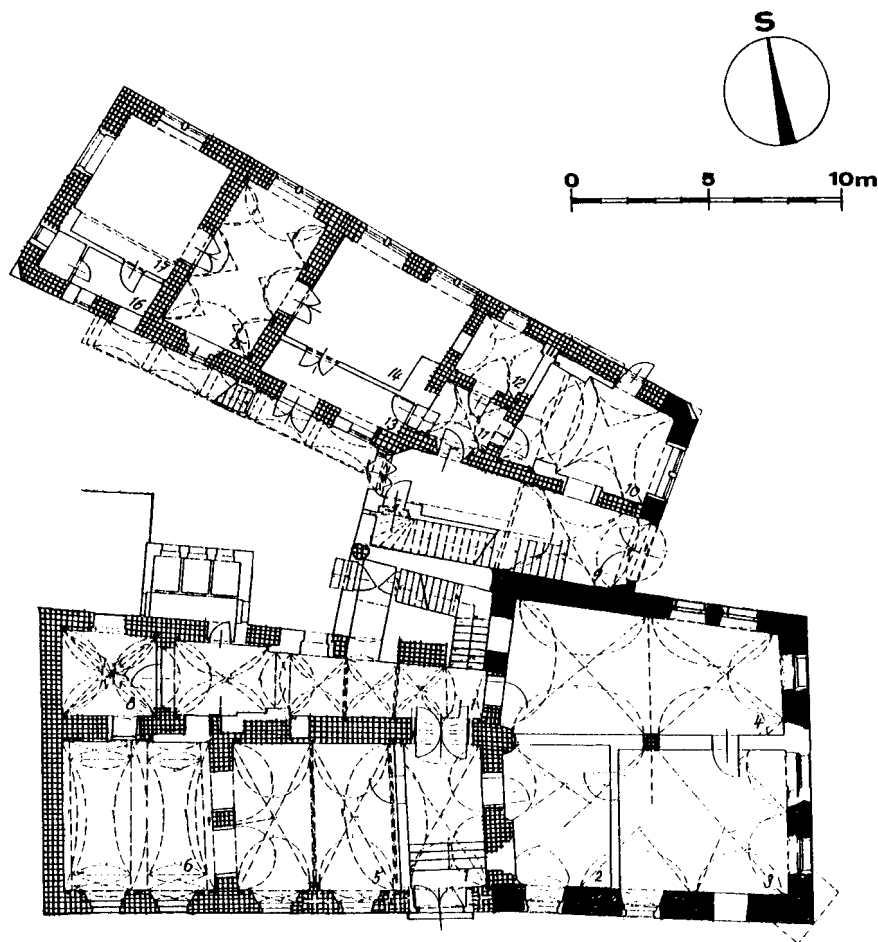
V čelním (východním) průčelí zadní budovy, dnes s nevkusnou novodobou úpravou, se dochoval gotickorenesanční kamenný portál s půlkruhovým záklenkem a sejmoutou hranou, uložený v mírně vpadlém čtyřhranném rámcí. Zbývající vnější průčelí zadní budovy zůstávají zanedbaná, architektonicky bez zvláštní hodnoty. V úrovni 1. patra dvorního průčelí zadní budovy probíhá pavlač, nesená zdvojenými kamennými krakorci s prohnutými čely, mezi kterými jsou vyklenuty segmentové pasy. Nejcenějším článkem dvorních průčelí je na severním boku zdívem přízemí obestavěný renesanční toskánský sloupek, který nese dnes zazděnou dvoudílnou nádvorní arkádu. Výběhy arkádových oblouků, provedené z užších cihel, jsou tu dosud zčásti čitelné.

Prostory v přízemí bývalé radnice si v převážné míře dochovaly renesanční klenby s výraznými hřebínky, včetně bývalého mázhauzu. Čtyřdílná klenba mázhauzu je svedena do subtilního středního sloupku s deskovou hlavicí profilovanou laloškou a podbrádkou, se zřetelnou kamenickou značkou. Dřik sloupku je hranolový s okosenými hranami. Jihozápadní zaoblený kout vstupního dílu mázhauzu a narušený průběh klenebních hřebínků tu zřejmě souvisí s odstraněním starého šnekového schodiště do bývalé horní síně. Z dalších kleneb v přízemí stojí za připomenutí překrytí koncového prostoru dvorního

traktu hlavní budovy v podobě sklípkové hvězdice s vytaženým svorníčkem. V přílehlé chodbě téhož traktu se dochovaly stopy ornamentální výmalby. Dispozice 1. patra odpovídá základnímu rozvrhu přízemí a je v celém rozsahu plochostropá. Výjimku tvoří pouze prostor nárožního arkýře, zaklenutý hvězdicovou sklípkovou klenbou.

Sklepy předního objektu jsou dnes situovány pouze pod bývalým mázhauszem a pod přílehlým dílem uličního traktu. Do dělicí zdi mezi oba sklepní trakty pod mázhauszem byl vložen široký kamenný portál s půlkruhovým záklenkem, orientovaný okosenou hranou do traktu při náměstí. Špalety dveřní niky a její segmentový záklenek byly tu vyzděny z výrazně silných cihel - „buchet“. Klenby sklepů jsou opět převážně renesančního původu se zbytky původní omítky. Samostatný pozoruhodný útvar tu představuje válcové těleso renesančního šnekového schodiště, vložené do kouta proti připomenutému kamennému portálu. Dokumentačně cenný je zejména omítnutý plášť schodišťového tělesa s kresbami a rytinami s letopočty, z nichž nejstarší jsou pravděpodobně - 1610 a 1612. Rozlehlý sklep pod celou dvorní částí zadního domu (čp. 5), předělený dnes novodobou příčkou, je pod valenou klenbou z lomového kamene, ojedinele proloženého úlomky cihel. Na neomítnutém podhledu zůstaly zřetelné otisky šalování.

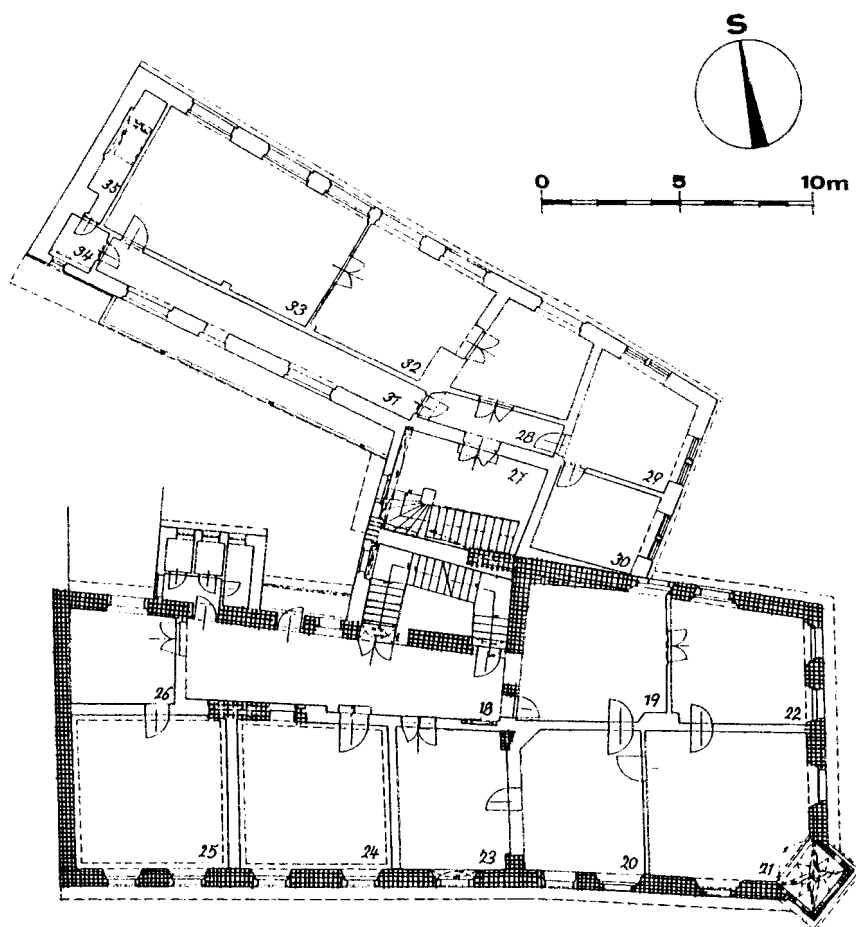
Přes vcelku přehledný půdorys obou budov bývalé ivančické radnice není její stavební historie zdaleka jednoduchá a do detailu jasná. Již sám počátek existence radní budovy v těchto místech zůstává prozatím otevřený. Obecně se soudí, že samostatná radní budova vznikla v Ivančicích patrně počátkem 15. století, ale teprve roku 1461 je poprvé v pramenech výslovně uváděna. V tomto roce byly koupeny dva domy pro potřebu obce, z nichž jeden se dříve nazýval „Velký dům Šankvicarský“.³⁾ K oběma domům patřilo právo várečné, šenkovní, svobodného prodeje ad. Nebyly to tedy domy nijak bezvýznamné, blíže však o nich a o jejich poloze nic nevíme. Lze tedy pouze hypoteticky uvažovat jako o jedné z variant, že oba domy mohly být tehdy koupeny se záměrem zřídit z nich nový radní dům, protože starší úřadovna městské správy možná zcela nevyhovovala. Staly se tak základem dnešní budovy. Orientace i tvar křídel pozdě-



Obr. 5: Půdorys přízemí ve stavebně historické analýze (černě značeno zdivo gotické, mřížkované renesanční, ostatní - mladší).

šího radního domu má doposud charakter srostlice dvou původně samostatných objektů a navíc zřejmě dokládá šikmým natočením zadní budovy, jak již bylo uvedeno, ještě předlokační stav. Přesnější rozlišení stavebních etap komplikuje jednak nedostatek pramenů a jednak skutečnost, že úpravy na radním domě byly prováděny, jak známo z pozdějších zpráv, téměř nepřetržitě a že asi zvláště pozdně gotické a renesanční zásahy navazovaly na sebe zcela bez výraznějšího předělu. Za dosud středověkého původu můžeme v dnešním organismu považovat patrně základní orientaci a obrys budov, v suterénech pak bezpečně některé nosné konstrukce, které se nevazí na prokazatelně jen o málo mladší konstrukce pod terénem. Tak za nejméně pozdně gotické pokládáme obvodové zdi dvoutraktových sklepů pod čelním dílem hlavní budovy, s příčnými lomenými pasy, zřetelně pozdně gotického charakteru jsou obezdívky ze širokých cihel s portálem s okosenou hranou. S půdorysem pozdějšího mázhauszu nespojíme zejména severní obvodová stěna sklepů hlavní budovy a poloha obou lomených pasů. Některé z hlavních obvodových konstrukcí středověkého původu bezpochyby dosud prorůstají i do dnešních konstrukcí přízemí. Týká se to zejména obvodu pozdějšího čelního mázhauszu a přílehlé části obvodu traktu při náměstí. Nepochybná je zřejmě existence fragmentů pozdně středověkého zdiva v části obvodu zadního domu s dochovaným por-

3) Kratochvíl A.: Ivančice, Ivančice 1906.



Obr. 6: Půdorys 1. patra ve stavebně historické analýze (mřížkovně značeno zdivo renesanční, ostatní je barokní a mladší).

tálem vjezdu a také díl vnitřních zdí mázhauzu hlavní budovy, který se nevázal na staré schodiště.

Mezníkem v architektonickém vývoji ivančické radnice bylo období kolem roku 1544, který je vyznačen na krakorci nárožního arkýře.⁴⁾ Tehdy došlo k radikální raně renesanční přestavbě hlavní budovy, dosud s četnými pozdně gotickými reminiscencemi - do stavu, který se nám v podstatě dochoval dodnes. Vybudování rozlehlého mázhauzu v čelním dílu budovy si vyžádalo vložení pilíře do sklepů k podpoře středního sloupku v přízemí a výměnu nebo doplnění částí sklepních kleneb. Vedle mázhauzu vznikl v přízemí navazující dvoutrakt, klenutý dodnes původními hřebinkovými klenbami. Hvězdicové sklípkové klenby v dvorním traktu přízemí a v nárožním arkýři 1. patra byly tu pravděpodobně vybudovány prostřednictvím členů huti Leopolda Estreichera, působící v Telči, Slavonicích, Breitenichu a jinde.⁵⁾ Velká radní síň v 1. patře měla nepochybně dřevěný strop, pravděpodobně kazetový, který nemusela nezbytně nést střední podpora. Arkýřový výklenek s hvězdicovou klenbou a zřejmě i jiné prostory získaly renesanční dekorativní výmalbu a známé nápisy, uvedené v knize A. Kratochvíla. Vý-

4) Archivní zprávy k tomuto datu však chybí.

5) Podle vyvodů M. a O. Radových: Radová M., Rada O.: Mistr Leopold Estreicher a jeho slavonická stavební dílna. Umění 18, Praha 1970, s. 358-382.

znamným způsobem obohatila tehdy prostředí města úprava fasády radnice, která vedle arkýře získala další dosud dochovaná profilovaná okenní ostění s gotickými detaily, zejména však vysokou střešní atiku, která ještě více zvýrazňovala tuto významnou městskou budovu v nárožní poloze mezi tehdy zčásti dosud přízemními, maximálně jednopatrovými domy. Atika obíhající zřejmě celou budovu zvyšovala objekt dojemově na dvoupatrový. Tvořil ji podle dochované severní části pas slepé arkády, uzavřený římsou, nad níž probíhal v obrysu členitý nástavec, který již v detailu neznáme, stejně jako původní výtvarné akcentování nástavce nárožního arkýře.

Jeden z mladších renesančních zásahů připomíná zděný toskánský sloupek s výběhy arkádových oblouků v čele nádvoří, jenž je součástí dvoudílného spojovacího ochozu obou budov radnice.

Rozměrný sklep pod celým křídlem zadního domu vznikl pravděpodobně rovněž v raném - přechodném období pro skla-

dovací účely radnice. Vnitřní organismus zadní budovy s hřebinkovými klenbami, navazující na pozdně středověké substrukce, je však zejména v části nad velkým sklepem zřejmě také poněkud mladší.

Pokles významu radnice a možná i fyzický úpadek přineslo období třicetileté války, po níž byla ještě v 60. až 70. letech 17. století většina domů ve městě pustá. Při opravách šindelové střechy a tesařských konstrukcí v roce 1692⁶⁾ zůstal dosud renesanční výraz radnice se střešní atikou asi nadále zachován. Větší pohromu přinesl pravděpodobně požár ve městě v roce 1763 a úpravy budov v témže roce a v letech následných, kdy byly asi definitivně strženy atiky, zřízeny nové krovy se šindelovou krytinou a na nároží nad arkýřem vyrostla dnešní věžička s cibulovou bání, sloužící jako zvonice. Uvnitř došlo v poslední třetině 18. století ke snížení stropů v 1. patře dvoutraktového dílu hlavní budovy, nově bylo upraveno dělení místností a současně byla oddělena severní polovina horní radní síně, nadále pravděpodobně užívána jako sýpka. Ve starších plánech z roku 1848 je prostor označován jako „dolní půdní komora“, odkud vedly schody na horní půdu. Ještě v baroku byly také pravděpodobně podvěknuty ve sklepech hlavní budovy dvě nové klenby (při

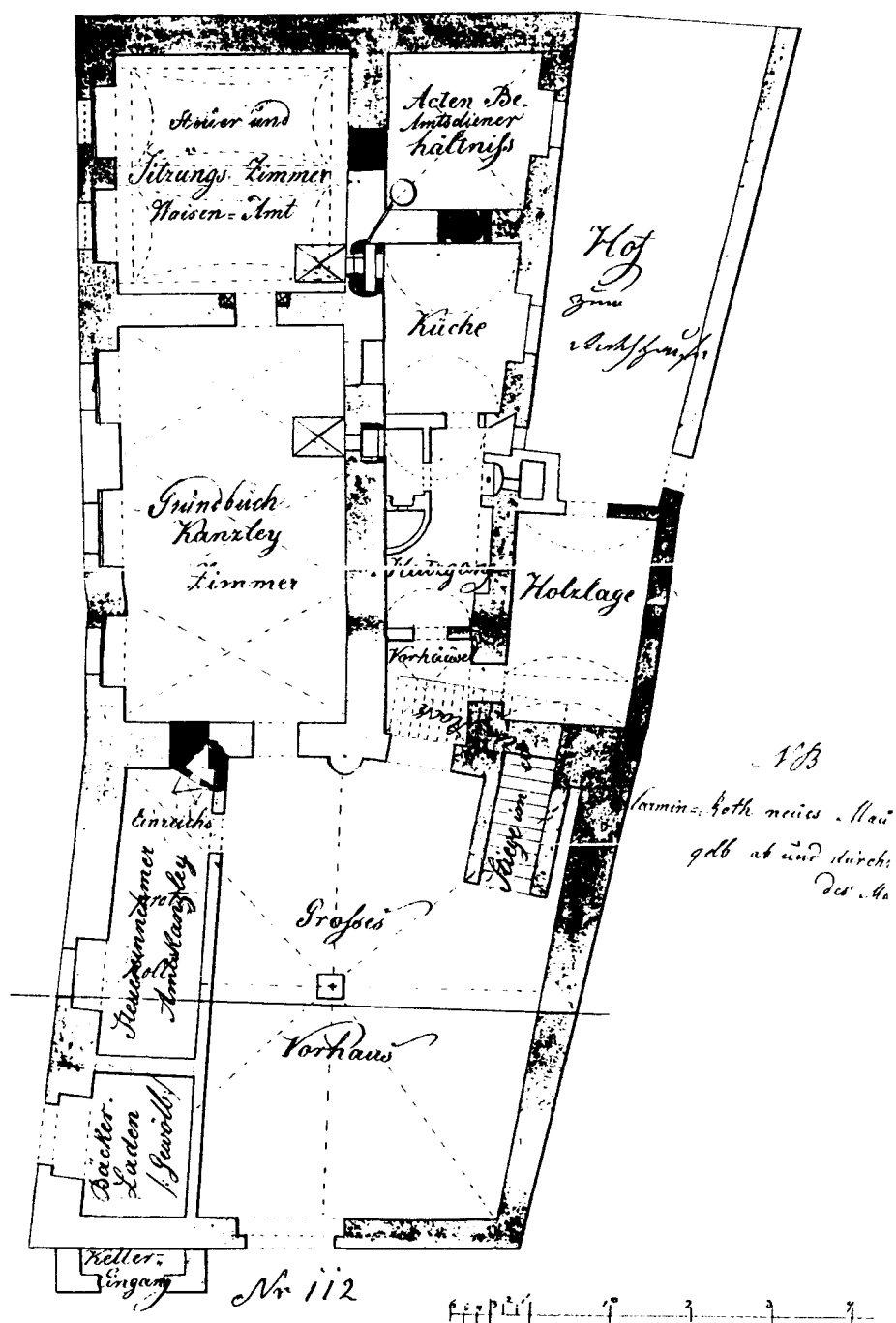
6) První ojediněle zachovaný účet za opravu radnice (Kratochvíl A., Ivančice).

severovýchodním nároží pod mázhauszem a v dílu uličního traktu).

Studium archivních pramenů soustředilo neúplný soupis všech dalších stavebních zásahů a úprav, které nadále byly v různé míře prováděny téměř každoročně. Větší adaptace si vyžádala realizace reformy Josefa II., kdy byl také v Ivančicích nahrazen dosavadní správní systém tzv. regulovaným magistrátem a od kdy vedl správu města placený syndik s kancelistou. Z větších klasicistních zásahů došlo na budovách zřejmě k podstatné výměně 1. patra celé zadní budovy s pavlačí – snad v letech 1808 – 1810, kdy jsou v účtech zaznamenány bez konkrétního popisu rozsáhlé práce. Nové zaklenutí koncové radní místnosti v přízemí uličního traktu se patrně realizovalo v roce 1834, k provoznímu rozdělení obou dílů se zrušením renesanční dvorní arkády došlo nepochybně kolem roku 1836, kdy magistrát odprodal zadní dům do soukromého držení. Další dílčí úpravy se realizovaly v roce 1848 a 1849, kdy se zde zřizoval okresní soud a městský úřad se přestěhoval do opětně získaného zadního domu. V téže souvislosti dostala hlavní budova údajně nový – dnešní krov a novou taškovou krytinu.

Stísněné podmínky úřadu a problémy provozu vedly v 2. polovině minulého století v roce 1878 a zejména v letech 1887 až 1888 k dalším adaptacím podle plánů ing. A. Schüllera, kdy vznikla dnešní dispozice. Byl zrušen starý vstup do mázhausu, který byl stejně jako bývalá horní radní síň nově předělen novými příčkami, a zřízen dnešní hlavní vstup od jihu, dnešní schodiště a dvorní přístavek. Následující úpravy v našem století měly již spíše charakter menších oprav a do organizmu hlavní budovy podstatněji nezasáhly.

Rovněž v zadním domě došlo v poslední čtvrtině 19. století k řadě dílčích dispozičních úprav, zejména k vložení nového schodiště z průjezdu do 1. patra a k výměně jednoduchých oken fasády za sdružená se segmentovými záklenky. Převážná část zásahů z 19. století překryla velká novodobá adaptace vnitřní dispozice pro provoz kancelář a hudební školy. Poslední stránky stavební historie



Obr. 7: Plán předního dílu staré radnice (čp. 4) z r. 1848 od stav. Hanse, dosud s čelním vstupem do mázhausu a se starým schodištěm. (MZA - VZS 1850 - 1897, sg. B 8 - A 8).

píše až současnost, kdy došlo k opětovnému uvolnění vznešeného prostoru dolního mázhausu i k obnovení původního rozsahu horní radní síně. Hloubkové a restaurátorské sondy tu objevily zejména špalety původního portálu do mázhausu, v patře pak renesanční omítky se stopami dekorativní výmalby; rozvrhy starých trámových stropů, situaci staršího schodiště a další. Nedopsaná kapitola současných stavebních dějin čeká na další impuls, především finanční.

IVANČICE BEI BRÜNN - BAUHISTORISCHE ERFORSCHUNG DES ALTEN RATHAUSES

Der Rathausbau in Ivančice wird in den Quellen zum ersten Male erst zum Jahre 1464 erwähnt. Seine heutige Lage und Flügelform haben bisher den Charakter des

Zusammenwuchses zweier ursprünglich selbständiger Objekte. Als bisher mittelalterlichen Ursprungs können wir in dem heutigen Organismus manche Konstruktionen betrachten, namentlich in den Souterrains, von wo sie teilweise auch in das Erdgeschoß durchwachsen. Der Grenzstein in der architektonischer Entwicklung des Rathauses war die Periode um das Jahr 1544, wann es zum radikalen Frührenaissanceumbau des Hauptgebäudes in den Stand kam, der zu einem gewissen Maß bis heute erhalten blieb - mit einem weitausgedehnten Masshaus, mit einem Eckenerker und mit Kamm- und Grat-Zellengewölben. Den jüngeren Renaissanceeingriff erinnert die Hofarkade mit der eingemauerten Toskanischen Säule. Die Bedeutungssenkung des Rathauses und sein physischer Verfall brachte namentlich der Dreißigjährige Krieg und später wahrscheinlich auch ein großer Brand der Stadt im Jahre 1763. Die beengten Bedingungen des Amtes führten in den Jahren 1887 - 1888 zur letzten großen Herrichtung - wann gleichzeitig die jetzige Anordnung des vorderen Hauses entstand - nach der der große neuzeitige Umbau des hinteren Hauses folgte.



Obr. 8: Uvolněný střední sloupek mázhauzu se zachyceným fragmentem kamenné dlažby (stav 1993).

ABBILDUNGEN

- 1: Südfront, heutiger Stand.
- 2: Ostfront vor dem Öffnen der ursprünglichen Öffnung.
- 3: Nordfront mit dem Fragment des Dachaufbaues.
- 4: Grundriss der Keller in der Baugeschichtsanalyse (schwarz bezeichnet das gotische-, netzförmig das Renaissance-, das Übrige - jüngeres Mauerwerk).
- 5: Grundriss des Erdgeschosses in der Baugeschichtsanalyse (schwarz gotisches-, netzförmig Renaissance-, das Übrige - jüngeres Mauerwerk).
- 6: Grundriss des 1. Stockes in der Baugeschichtsanalyse (netzförmig gezeichnet ist das Renaissance-, das Übrige ist Barock- und jüngeres Mauerwerk).
- 7: Plan des vorderen Teiles des alten Rathauses (Konskr. Nr. 4) aus dem Jahre 1848 vom Baumaister Hans, bisher mit Fronteintritt in das Masshaus und mit dem alten Treppenhaus (MZA - VZS 1850 - 1897, sg. B 8 - A 8).
- 8: Freier Mittelpfeiler des Masshauses mit dem Fragment des Steinpflasters (Stand 1993).